

Olympos 3 No'lu Kilise'den Yeni Bulgular Işığında Az Bilinen Bir Uygulama: Ahşap Kat Zemini Üzerine Mozaik Döşeme

A Less Known Practice from Olympos Church No. 3 in the Light of Recent Finds: Mosaic Pavement on Wooden Upper Floor

Seçkin EVCİM*

(Received 01 September 2022, accepted after revision 27 July 2023)

Öz

Antik çağın çeşitli tipteki mozaik uygulamaları günümüzde karşımıza çoğunlukla sağlam bir altyapı üzerine zemine serilmiş olarak veya yatak harcı ile duvar ve örtü sistemi yüzeylerine uygulanmış olarak çıkmaktadır. Bununla birlikte Vitruvius'un De Architectura adlı eserindeki zemin yapım talimatları ve bazı az sayıdaki arkeolojik kalıntı sayesinde ahşap üst kat zeminlerinin de konsantr alt katmanlı taş plakalarla veya tesseralarla kaplanabildiği anlaşılmaktadır. Bu yöntem ve uygulama şekli bu tip döşemelerin muhtemelen yaygın olmayışından dolayı arkeolojik verilerin yetersiz kalmasıyla pek fazla tanınmamaktadır.

Olympos Antik Kenti kazılarında, 3 No'lu Kilise'nin yan neflerinde bu tip bir döşemenin nefler üzerindeki galerilerin zemininde opus tessellatum tekniğinde uygulanmış olabileceğine dair bulgular elde edilmiştir. Eldeki verilere göre kilisenin galerileri, duvarlar ve nef ayrımı tarafından taşınan ahşap giriş ve kaplama ile oluşturulmuştur. Duvarlardaki giriş yuvaları ve taşıyıcı sisteme ait yıkıntı bunu açık bir şekilde göstermektedir. Her iki yan nef zemini üzerinde ve nef ayrımına ait yıkıntının hemen altında nef zeminine ait olmayan, parçalanmış durumda mozaik parçalarına, tesseralara ve bunların alt tabakalarına dair kalıntılara rastlanmıştır olup, bu kalıntıların ahşap konstrüksiyonlu galerilerin zemin döşemesine ait olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada Olympos 3 No'lu Kilise'deki bulgular üzerinden ahşap üst kat zeminlerine mozaik döşemelerin nasıl inşa edildiği diğer bazı örneklerle de değerlendirilerek açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Döşeme teknikleri, ahşap kat üzerine mozaik, Contignatio, Olympos, Erken Bizans bazilikası.

Abstract

Various types of antique mosaics are mostly seen as installed to the ground on a thick foundation or laid onto wall and ceiling surfaces with setting bed. However, it is understood that the wooden upper floors could also covered with a layer of concrete surfaced with tile or tesserae, thanks to the instructions for floor construction in Vitruvius' De Architectura and some few archaeological remains. Such floors and their application methods are not well known because archaeological data is limited due to this type of flooring -probably- was not common.

In the excavations of the Lycian Olympos, materials found at the aisles of Church No. 3 indicating that such a pavement may have been applied in the opus tessellatum technique on the gallery floors above the aisles. According to the traces that can be seen today, the gallery floors of the church were constructed with timber joists and planks carried by the walls and nave arcades. The beam holes on the walls and the ruins of the nave arcades and galleries clearly show this. Mosaic fragments, tesserae, and subfloor materials which do not belong to the ground floor, were found just below the ruins of the nave arcades at both aisles, and these remains are thought to belong to the floor pavements of wooden constructed galleries.

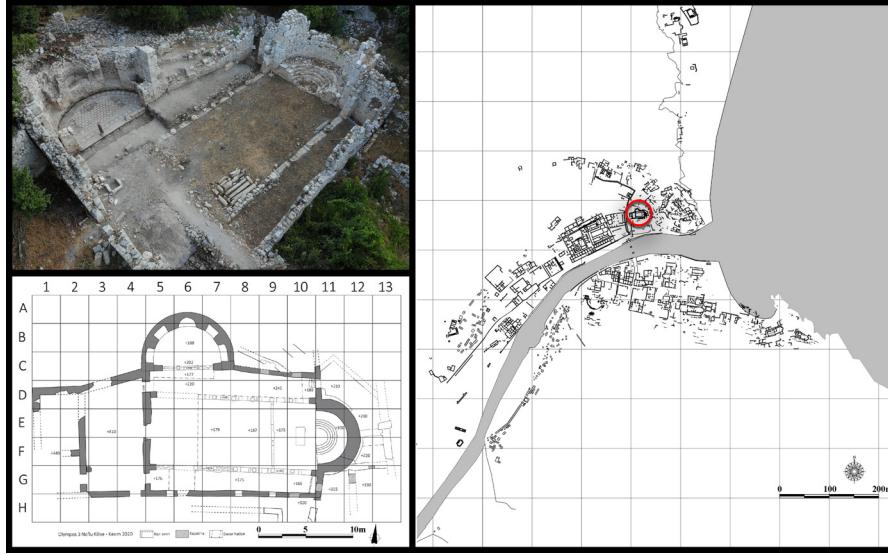
In this study, it is explained how the mosaic pavements were constructed on the wooden upper floor decks through the findings in Church No. 3 of Olympos with reference to some other examples.

Keywords: Flooring methods, mosaic on wooden upper floor; Contignatio, Olympos, Early Byzantine basilica.

* Seçkin Evcim, Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Ordu, Türkiye. <https://orcid.org/0000-0003-2082-1247>.
E-posta: seckinevcim@gmail.com

Giriş

Olympos 3 No'lu Kilise kentin kuzey yakasında, Piskoposluk Sarayı'nın hemen doğusunda yer alır (Res. 1). Yapı, atriumlu, içten ve dıştan yarım daire planlı tek apsisi olan üç nefli bir bazilikadır (Evcim - Öztaşkın 2019: 136-138). Kuzeyinde yarım daire planlı bir anı-mezar odası, kuzeydoğusunda köşe odası, güneydoğusunda ve atriumun batısında ek mekânları bulunur.

Resim 1
3 No'lu Kilise ve kent planındaki yeri (Kazı Arşivi).

Bema, naos ve kuzeydeki anı-mezar odası opus sectile döşemeye sahiptir. Yan nefler ve kuzeydoğudaki köşe odası zeminleri ise opus tessellatum döşemelidir (Res. 2). 2016 yılında başlayan kazı çalışmaları halen devam etmektedir (Olcaç Uçkan vd. 2019a: 622-627; Olcaç Uçkan vd. 2019b: 437-441). Günümüze kadar ortaya çıkarılan buluntular ve veriler neticesinde, 3 No'lu Kilise'nin İS 5. yüzyıl sonu- 6. yüzyılın başı civarında inşa edildiği ve İS 7. yüzyıla kadar kullanıldıktan sonra bütün Olympos kenti gibi terk edildiği düşünülmektedir.

Resim 2
3 No'lu Kilise ortofoto görünümü (Haziran 2022).

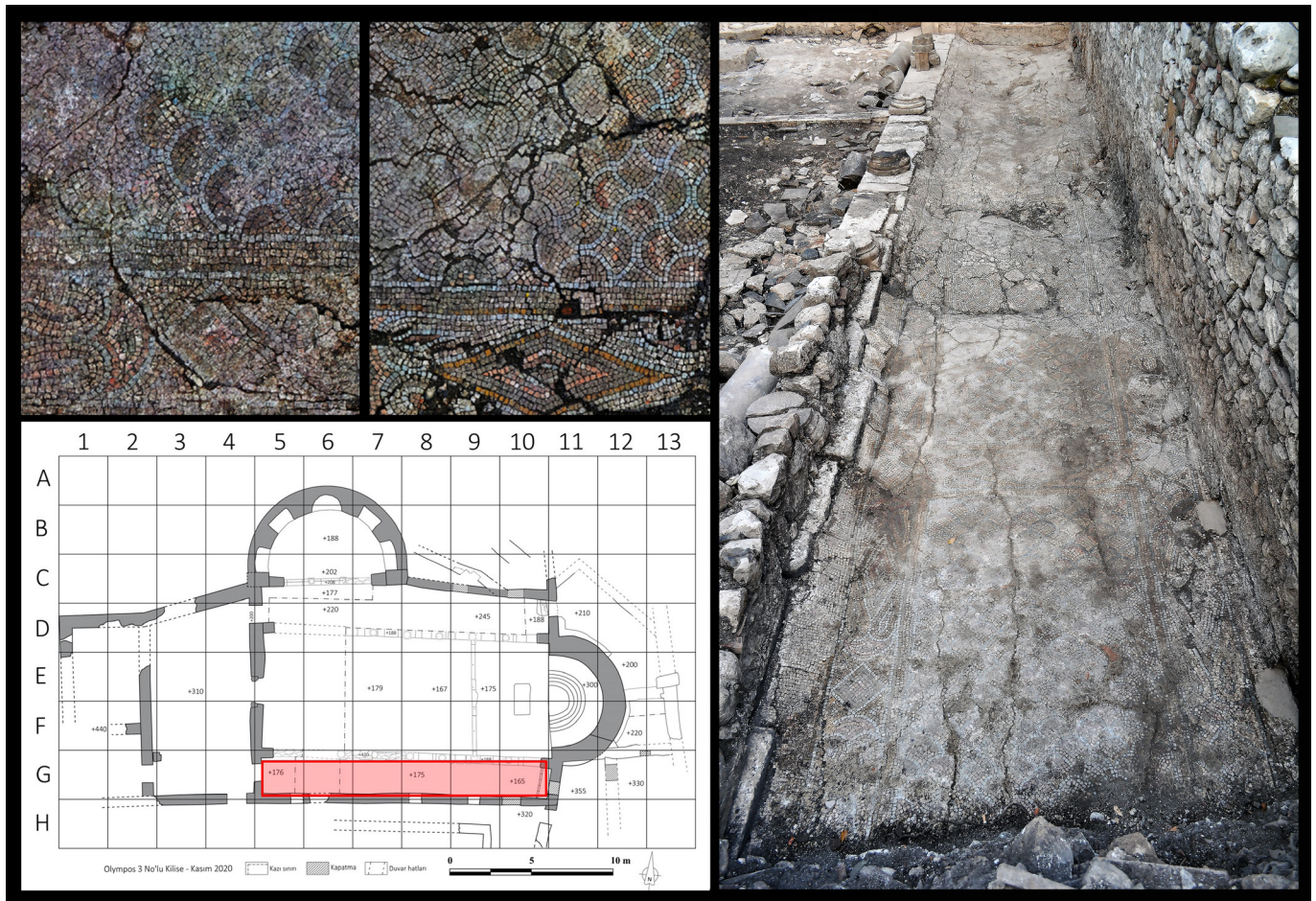
Orta nefin opus sectile döşemesi büyük oranda dağılmış olmakla birlikte sağlam kalan kısımlardan büyük ve küçük mermer karoların çapraz olarak dizildiği, aralarında kalan üçgen boşlukların da koyu mavi kayrak taşıyla tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Yarım daire planlı kuzey mekân ise ortada, mermer ve kayrak taşlarının kullanıldığı heksagram (altı uçlu yıldız) desenli ana pano ile etrafını yarım daire

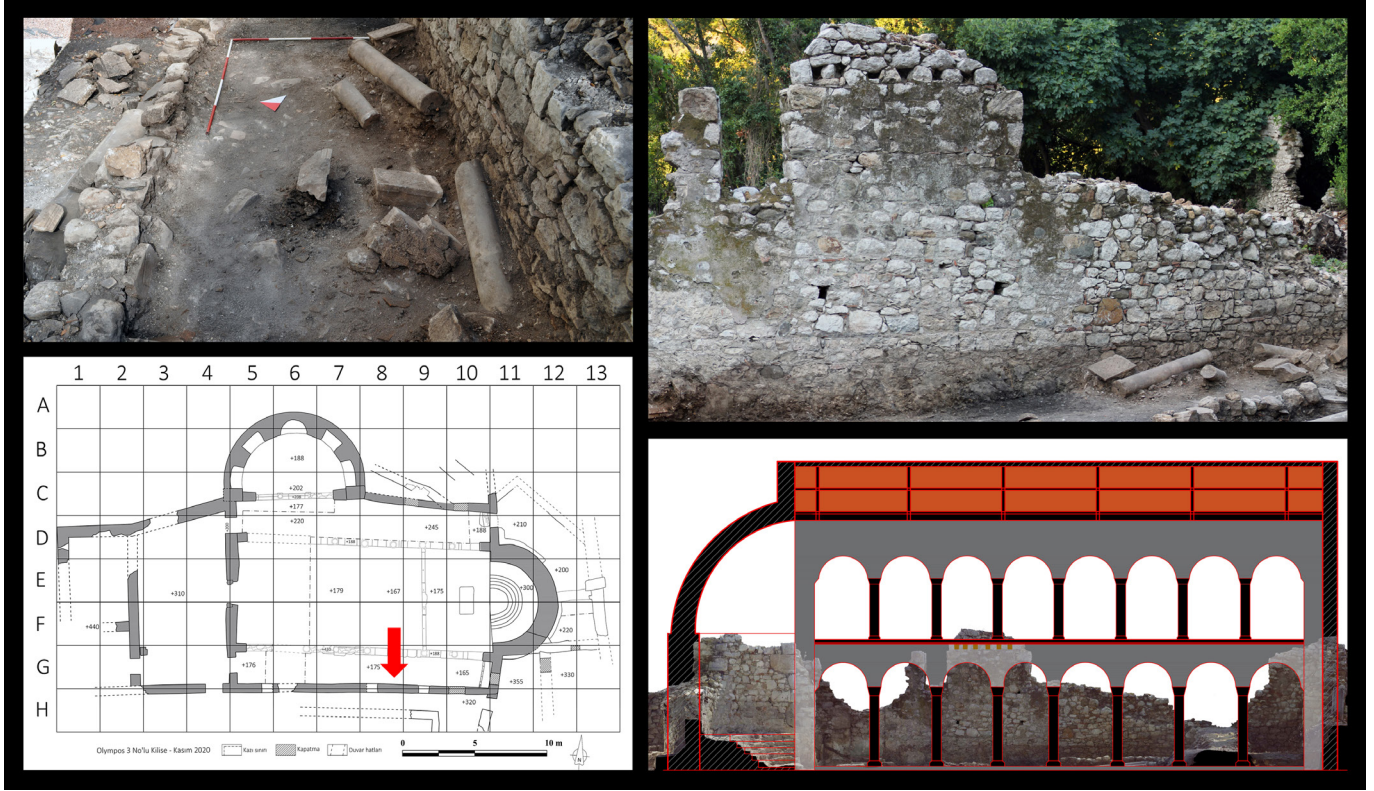
oluşturacak şekilde üçgen, kare ve dikdörtgenlerle oluşturulmuş desenlerin doldurduğu bir düzenlemeye sahiptir. Mevcut izlerden opus tessellatum tekniğindeki yan nef mozaiklerinin aynı desen repertuarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kazısı tamamlanan kuzey nef mozaikleri üç pano halinde düzenlenmiştir ve hâkim desen balık puludur. Doğu ve batı panolarda standart bindirmeli balık pulu, orta panoda ise zıt yönlerde dikey ve yatay yerleştirilmiş balık pulu deseni kullanılmıştır. Panolar ortalama 50 cm. genişliğinde bordürlerle çerçevelenmiştir. Bordürler birbirini tekrar eder bir şekilde iki ucu peltalı (kalkan motifi) rhombus motifleri (eşkenar dörtgen) ve aralarındaki çapraz yerleştirilmiş karelerden oluşur (Res. 3). 3 No'lu Kilise'de döşeme mozaikleri dışında, nef ayırım kemerlerinin yıkıntıları ile birlikte çok sayıda duvar mozaiği parçası da ele geçmiştir. Kemer karınları ve kemer aralarında geometrik, bitkisel ve kutsal kişi tasvirli mozaiklerin yer almış olduğu anlaşılmaktadır (Olca Uçkan vd. 2022; Koşdemir 2022).

Resim 3

Sağda kuzey nef mozaiği genel görünüm ve sol üstte desen detayı ortofotoları.

3 No'lu Kilise'nin yan neflerinin üzerinde galerilerin yer aldığı, kazı sırasında bulunan sütun ve sütun başlıklarından ve duvarların ayakta kalan kısımlarından anlaşılmaktadır. Özellikle güney duvarda, galeri katının ahşap kirişler ile taşındığının kanıtı olan sık yerleştirilmiş kiriş yuvaları açıkça görülmektedir (Res. 4). Ahşap kirişlerle taşınan kat zeminlerinin genellikle yine ahşap plakalarla döşendiği ve bu şekilde yürüme zemini elde edildiği görüldüğü düşünülse de Olympos 3 No'lu Kilise kazı çalışmaları sırasında elde edilen bulgular bu tip kat düzenlemelerinin üzerinde opus tessellatum veya opus sectile döşemelerin de olabileceğini göstermektedir.

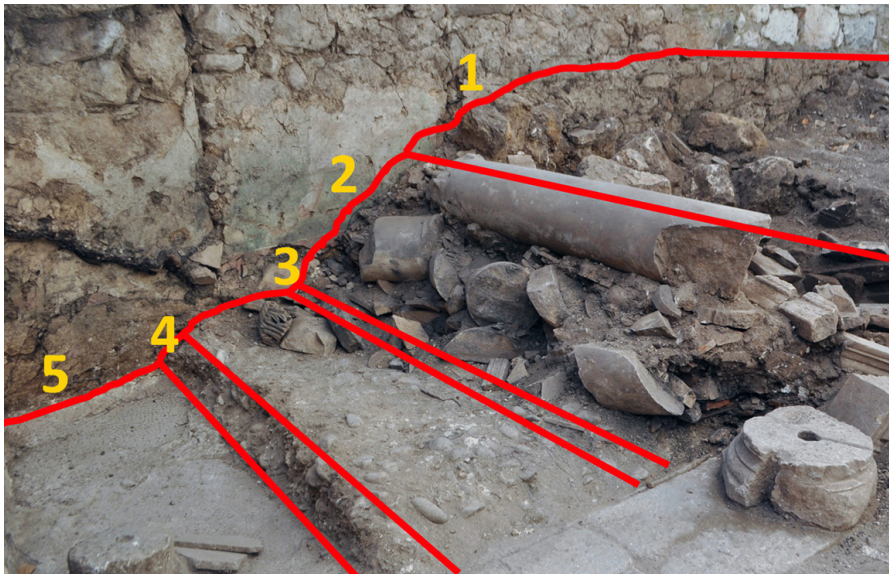

Bulgular

Araştırma konumuza dair ilk tespitler 2017 kazı sezonunda gerçekleştirilmiştir¹. Güney nefteki kazı çalışmaları sırasında duvar yıkıntısının altında ilk karşılaştığımız tabaka nef kemerlerine ait yıkıntıdır. Kemer taşları ve mimari plastiklerin hemen altında çatı yıkıntısına ait kiremit tabakasına, kiremit parçalarının altında ise toprakla karışık harç parçaları, çakıl taşları ve tesselardan oluşan bir tabakaya rastlanmıştır (Res. 5, Tabaka No. 4)².

Resim 4

Güney duvar ve güney nef üzerinde galeri katına ait parçalar.

Resim 5

Güney nef yıkıntı stratigrafisi: 1-Moloz ve kemer taşları, 2-Sütun ve sütun başlığı parçaları, 3-Kiremit kırıkları, 4-Harç, çakıl ve tesselalı tabaka, 5-Nef zemin mozaiği.

- 1 "Olympos Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları" başlıklı Kazı Sonuçları Toplantısı bildirisi içerisinde ilk bulgulara kısaca yer verilmiştir. Bk. Olcay Uçkan vd. 2019a: 624.
- 2 Olympos kazılarında yıkıntının tabakalarını açıkça görebilmek için çok katmanlı bir yerleşimdeki gibi basamaklı kazı mantığıyla çalışılmaktadır. Bu yöntem bir yapının yıkılma aşamalarını, yıkıntının stratigrafisini ve nedenlerini belirlemek için de oldukça faydalıdır.

İlk etapta bu tabakanın nef zemin mozaiğine ait olduğu ve mozaiğin hatalı uygulama ile yapılmış olduğu için tamamen dağıldığı düşünülmüştür. Fakat bu tabakanın 15-20 cm kadar altında nefin mozaik zeminine ulaşılmış ve ortaya doğru çökmüş olmakla birlikte dağılmamış olduğu görülmüştür. Bu durum mozaik zeminin üzerindeki harçlı, çakıl taşlı ve bol miktarda tessera içeren tabaka için büyük bir soru işareti oluşturmuştur (Res. 6). Nef üzerinde galeri katı olduğu

Resim 6
Güney nefte harç parçaları, çakıl taşları ve tesseralardan oluşan tabaka.

tespit edildiğinden oraya ait olabileceği düşünülmüş ancak galeri katı zemininin ahşap kirişlerle taşınıyor oluşundan dolayı, ahşap kiriş-döşeme üzerine mozaik yapılıp yapılamayacağı tartışma ve araştırmaya açılmıştır. Maalesef bu tabaka içerisinde çok az sayıda sağlam halde parçaya ulaşıldığından başlangıçta yapım tekniğine dair net bir fikir elde edilememiştir. Bunlardan bazıları zeminden 40 cm. kadar yukarıda tespit edilen beyaz tesseralı desensiz bir parçalardır (Res. 7).

Resim 7
Galeri katına ait mozaik parçaları ve tesseralar.

Söz konusu tabakadan yoğun miktarda tessera toplanmıştır; çoğunluğu beyaz renkte kireçtaşı tesseralar olup %10 civarında açık mavi-gri tesseralar da bulunmuştur. Bunlar muhtemelen ince koyu renk bordürleri olan, desensiz ve tek renkli (monokrom) pano ya da panolar halinde düzenlenmiş bir mozaik döşemeye ait olmalıdır.

2019-2020 sezonlarında kısmen kuzey nefi de içine alan çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kuzey nefin doğu ucunda, nef zemin mozaiği üzerinde yine dağılmış tesseralarla birlikte bu kez daha büyük bir parçaya rastlanmıştır. Burada, güney neften farklı olarak, galeri katına ait olduğunu düşündüğümüz mozaik yıkıntısının altında da parçalanmış kiremitlerden oluşan bir tabaka yer almaktadır (Res. 8). Kuzey nefteki bir diğer önemli farklılık, kat mozaiğinin farklı renkli tesseralar ile oluşturulmuş geometrik motifler sergilemesidir.

Resim 8
Kuzey nefin doğu ucunda bulunan bir galeri katı mozaiği parçası.

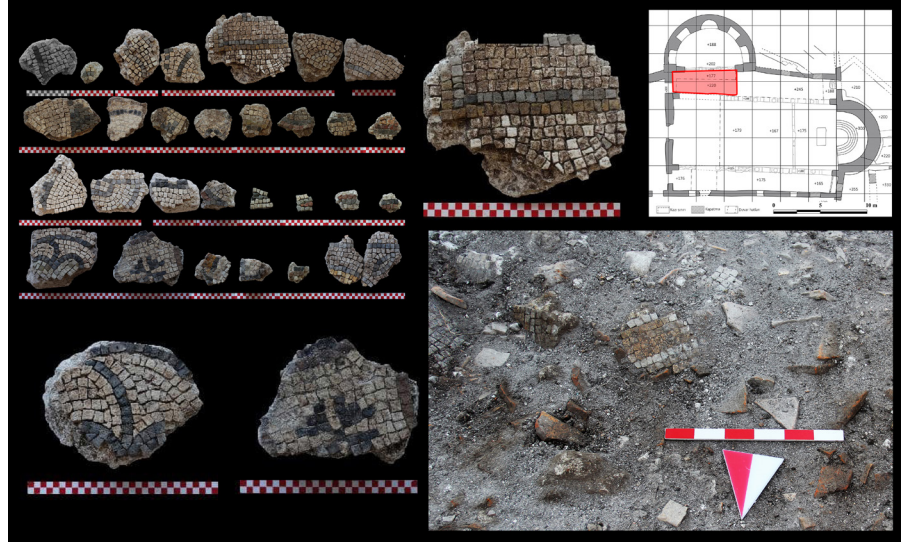
Kuzey nefin kazısı henüz tamamlanmamış olmakla birlikte batı uçta da çalışılmıştır. Kuzey nefin bu kısmında da galeri katı döşemesine ait olduğunu düşündüğümüz kalıntıların kiremit parçalarıyla altlı-üstlü olduğu görülmektedir (Res. 9).

Resim 9
Kuzey nefin batı ucunda bulunan bir galeri katı mozaiği parçası.

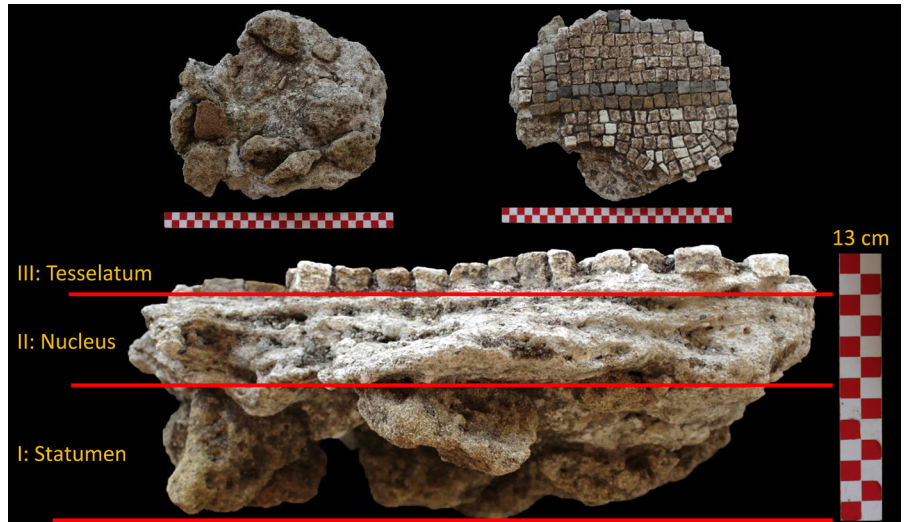
Kuzey nefin batı yarısındaki kazıda, çok sayıda mozaik parçası bulunmuş olup bitkisel ve geometrik desenlere sahip bu parçaların balık pulu desenli nef mozağından farklı bir düzenlemeye ait oldukları rahatlıkla anlaşılmaktadır (Res. 10). Bu alanda galeri katı mozağına ait tespit ettiğimiz parçaların hem altında hem de üstünde kiremit parçaları bulunması ilk önce tuhaf görünse de kilisenin çatısının orta kısmının, kuzey galeri ve çatının onun üzerine gelen kısmından önce yıkılmaya başlaması ile ilgili görünmektedir. Mozaik parçalarının altındaki kiremit parçalarının gevşek toprak içerisinde yer almalarından ve herhangi bir harçla bağlanmış olmamalarından dolayı bu tabakanın mozaikle bağlantılı olduğu söylenemez.

Resim 10
Kuzey nefin batı ucunda galeriye ait mozaik parçaları.

Galeri katından düşmüş olan parçalar statumen, nucleus ve tessera katmanlarından oluşmaktadır (Res. 11). Muhtemelen mozağın daha hafif olması için rudus katmanı dahil edilmemiştir. Nucleus gözenekli bir harç yapısına sahiptir. Bu parçalarda esas dikkati çeken statumen katmanında kullanılan oldukça hafif kum taşlarıdır. Kaynağını henüz tespit edemediğimiz bu taşlar oluşumunu tamamlamamış bir kum taşı çeşidi olup hafifliği gözenekli yapısından kaynaklanmaktadır. Taşlar neredeyse süngertaşı yoğunluğundadır. Gerek statumendeki bu taşların hafifliği gerekse nucleusun gevşek yapısı ahşap kirişlerle taşınan galeri mozağının görece hafif olmasını sağlamaktadır. Nef zemini mozağıyla galeri katına ait mozaik arasında bir karşılaştırma yaptığımızda metrekare başına 11 kilogramlık

Resim 11
Galeri katına ait bir mozaik parçası ve katmanları.

bir fark ortaya çıkmıştır. Bu karşılaştırmaya nef zemininin statumen tabakası dahil değildir. Toplam nef alanı bazında değerlendirildiğinde galeri mozaığının 600 kilogramdan daha hafif olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bu büyük bir fark olarak görülmeyebilir ancak yine de önemlidir.

Uygulama Yöntemi ve Örnekleri

Ahşap kat döşemesi üzerine mozaiklerle kaplama hakkındaki sorularımıza cevap bulduğumuz temel kaynak, antik mimaride pek çok konuda olduğu gibi Vitruvius olmuştur. Vitruvius, ünlü eseri “*De Architectura*”nın döşemeleri anlattığı yedinci kitabının hemen başlarında ahşap kat döşemesi -kendi deyişiyle “*Contignatio*”- üzerine nasıl mozaik döşeme yapılacağını şu şekilde anlatmaktadır:

“(VII.2) ..... Tahtaları bu şekilde döşedikten sonra üzerine eğreltiotu, yoksa saman serin: bu şekilde ahşap, kirecin vereceği zarardan kurtulacaktır.

(VII.3) Bunun üzerine küçük taşlardan bir besleme yapın; taşın büyüklüğü avucunuzu dolduracak kadar olsun. Böyle besledikten sonra, yeni mucur kullanılacaksa, üçe bir oranda kireçle karıştırın; eski mucur kullanılacaksa, beşe iki oranda kireçle karıştırmak kâfi gelir; mucuru bu şekilde serin, işçilerinizi getirin, ahşap tokmaklarla döve döve bunu iyice bastırıp sıkıştırın; dövme işlemi bittiğinde, katın kalınlığı bir ayağın dörtte üçünden fazla olmamalı. Bu katın üzerine tuğla tozu ile kirecin üçe bir oranda karışımından oluşan şapı (nucleus), en az altı parmak kalınlığında olacak şekilde dökün. Şapın üstüne de kesme mermer taşlardan veya kare şeklindeki taşlardan oluşan döşemenizi gönyeye, su terazisine göre ayarlayıp serin.”³(Vitruvius 2021: 266).

Vitruvius’un anlatısına göre ahşap kat zemini üzerine mozaik döşemenin katmanları şu şekilde olmalıdır (Res. 12):

1-Kirişler (*tigna*)

2-Döşeme (çift katman olarak gösterilen *tabulatum*)

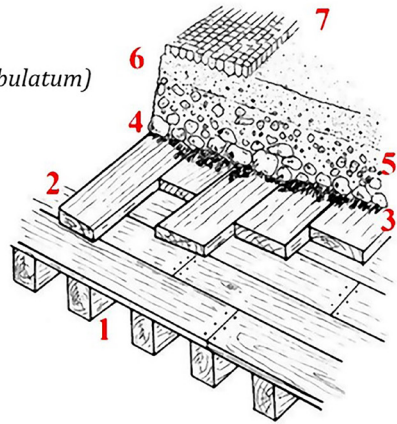
3-Eğrelti otları

4-Statumen

5-Rudus

6-Nucleus

7-Tessellatum

Resim 12

Vitruvius’un anlatımına göre ahşap zemin üzerine mozaik döşeme katmanları (Çizim: Ulrich 2007: 112 fig. 7.1; rakamlar tarafımızdan eklenmiştir).

Olympos 3 No’lu Kilise’de bulunan galeri katına ait mozaik parçalarının uygulama katmanları tam olarak Vitruvius’un anlatımına uymamaktadır. Kuzey nefte ele geçen mozaik parçalarında avuç büyüklüğündeki (Vitruvius’un verdiği ebat) hafif kum taşlarının statumen için kullanıldığı görülmektedir;

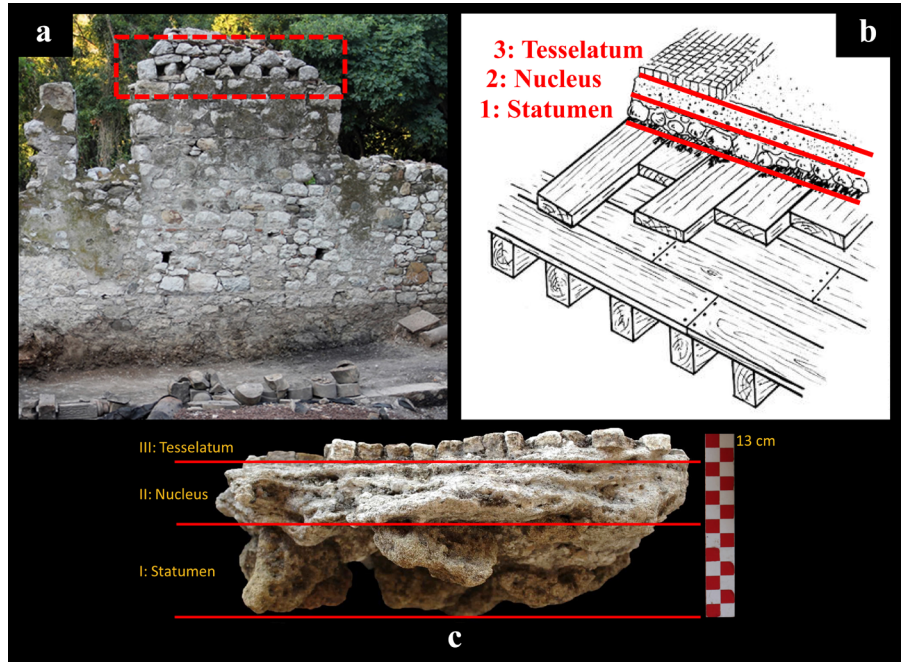
3 Çevirmen Çiğdem Dürüşken orijinal Latince metindeki döşeme terimlerinden yalnızca nucleus’u vermiştir; oysa Latince metinde *statuminetur*, *rudus*, *sectilia* ve *tesseris* terimleri de kullanılmıştır; bk. Vitruvius 1912: 151. Dürüşken bunları Türkçe açıklamayı tercih etmiştir. “besleme” olarak çevirdiği statumen, “mucur” = rudus, “kesme mermer taşlar” = sectile ve “kare şeklindeki taşlar” = tessera terimlerine karşılık gelmektedir. Metinde verilen ölçü birimlerinden bir ayak yaklaşık 22 cm, altı parmak ise 11 cm civarındadır.

bununla birlikte rudus tabakası olmaksızın statumen üzerine nucleus ve tessellatum tabakaları uygulanmıştır (Res. 13c). Böylece bir önceki bölümde detaylandırdığımız üzere statumen, nucleus ve tessellatumdan oluşan daha hafif bir döşeme elde edilmiştir (Res. 13b). Elbette hafiflikle birlikte ince olan döşeme, bu yüzden daha fazla esneme ve kırılma riskine sahip olacaktır. Bu sorun Vitruvius'un tarifinde yer almayan bir şekilde çözülmüş görünmektedir: Güney nef duvarındaki yuvalardan normalden fazla ve sık kiriş yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Res. 13a); bizce artırılan kiriş sayısı sayesinde esneme payı düşürülmüş olabilir. Güney nefte ele geçen parçalar mozaik döşemenin kuzey nefteki gibi uygulanıp uygulanmadığını anlamak için yetersiz kalmakla birlikte, yıkıntı tabakası içerisinde rudusa ait olabilecek küçük taş ya da tuğla kırıkları bulunmamaktadır. Burada bulunan avuç içinden büyük olmayan çakıl taşları statumen için kullanılmış, üzeri nucleus ve tessellatum ile tamamlanmış olmalıdır.

Resim 13

a) Güney duvardaki kiriş yuvaları. b) 3 No'lu Kilise'nin galeri döşeme katmanları (Çizim Ulrich 2007: 112 fig. 7.1'den uyarlanmıştır). c) Kuzey nefte bulunan bir galeri mozaiği parçası.

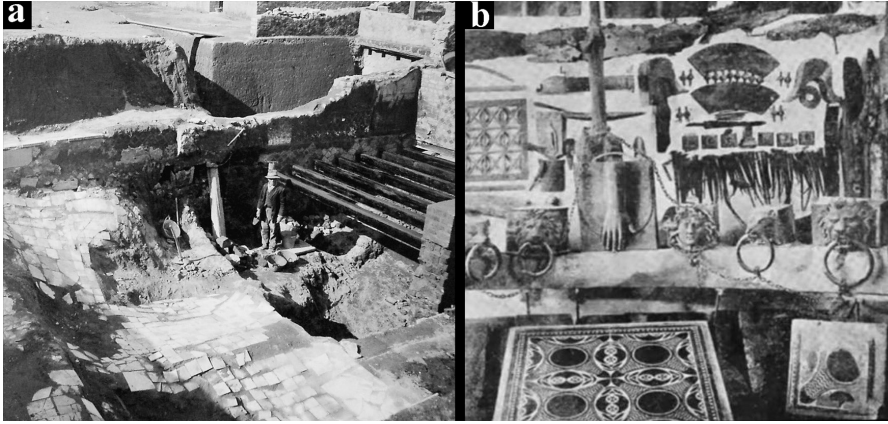

Vitruvius'tan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda ve bulabildiğimiz örneklerle, en azından Vitruvius'un yaşadığı İÖ. 1. yüzyıldan itibaren bu tip kat döşemesi uygulamasının Roma mimarisinde bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte, şu ana kadar, konuyu yalnızca Roma ahşap iççiliğine yönelik çalışmalarıyla tanınan Roger Bradley Ulrich'in detaylandığı görülmektedir (Ulrich 1996: 137-151; Ulrich 2007: 111-122). Ulrich özellikle yapıların büyük oranda ayakta kalabildiği ve kanıtların korunduğu Pompeii, Herculaneum ve Ostia'daki Erken İmparatorluk Dönemi yapılarına odaklanmıştır.

Roma ve Erken Bizans dönemlerinin ahşap kiriş-kaplamalı kat üzerine taş döşeme uygulamaları çeşitli arkeolojik kazılarda karşımıza çıkmaktadır. Bunun erken tarihli örneklerinden biri Herculaneum'daki⁴ Telephus Rölyefi Evi'ndeki (İS 1. yüzyıl) ahşap kat üzerine mermer karolarla döşenmiş zemine sahip Mermer Oda'dır (Savalli et al. 2015: 351-352) (Res. 14-a). İlginç bir ahşap üzerine döşeme örneği İmparator Caligula'nın Nemi Gölü'nde inşa ettirdiği dev gemilerden ilkinde bulunan opus sectile döşeme parçalarıdır (Ucelli 1950: 17) (Res. 14-b). Roma'da, Palazzo Valentini'nin Piccole Terme olarak adlandırılan kısmında ahşap kirişli ikinci kat döşemesinin kalıntıları olan ve muhtemelen

4 Herculaneum'daki üst kat döşemeleri için ayrıca bk. Andrews 2017.

İS 4-5 yüzyıllara ait opus sectile döşemenin parçaları belgelenmiştir (Napoli - Baldassarri 2015: 97).

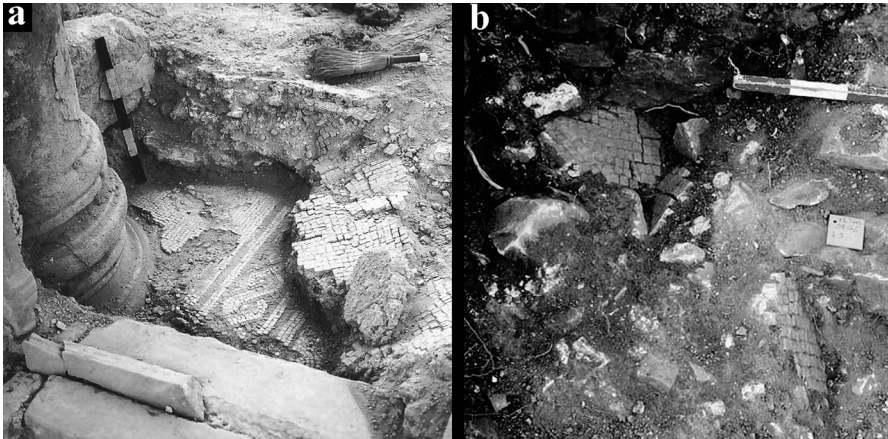

Resim 14

a) Telephus Rölyefi Evi, mermer oda (Savalli et al. 2015: 351 fig. 4). b) Nemi Gölü I. Gemi buluntuları içinde opus sectile parçaları (Ucelli 1950: 17 fig.10).

Roma konutlarında üst kat ahşap oda zeminlerinde ve galeri katlarında opus tessellatum döşeme uygulanabildiğine dair arkeolojik bulgulara Anadolu'dan Efes Yamaç Evi 2 mozaik buluntuları örnek olarak verilebilir. Evin 36b.1 no'lu üst kat odasının ve peristilin galeri katının döşemelerine ait mozaik yıkıntıları kazılarda tespit edilmiş ve belgelenmiştir (Scheibelreiter-Gail 2014: 263, 266-267 taf. 361.5-8).

İsrail'deki Hippos'ta, Kuzeybatı Kilise'nin (İS 5-6. yüzyıl) yan neflerinde, zeminden 20-30 cm kadar yukarıda galerilere ait mozaik zemin yıkıntıları büyük bloklar halinde tespit edilmiştir (Mlynarczyk 2002: 74-75; Mlynarczyk - Burdajewicz 2013: 200-201) (Res. 15-a). Filistin'deki Khirbet et-Tireh Kilisesi'nin (İS 5-8. yüzyıl) kuzeybatı köşesinin dışındaki kazılarda, kompleksin ikinci katına ait mozaik döşeme kalıntıları ortaya çıkarılmıştır (Al-Houdalieh 2014: 207) (Res. 15-b). İsrail, Yukarı Celile'de Horvat Hesheq (Kasr al-'Asheq) Aziz Georgios Kilisesi'nde (İS 6. yüzyıl) güney galeriye ait mozaik yıkıntısına rastlanmıştır (Aviam 1993: 63). Yine İsrail'de, Ma'ale Adummim'deki Aziz Martyrius Manastırı (İS 6. yüzyıl) mutfağında, ikinci kattan destek kemeri ile birlikte yıkılan ve muhtemelen ahşap kat zemini üzerinde yer alan mozaik parçaları bulunmuştur (Magen 1993: 183). Khirbet en-Nitla'daki, kilisenin dördüncü evresinde (İS 8-9. yüzyıl) üst katta yer alan şapelin ahşap destekli döşemesinin opus tessellatum zemine sahip olduğu da bulunan parçalardan anlaşılmıştır (Baramki 1955: 51). Tessellatum ve sectilesiz solit döşemeli örnekler de vardır: Libya'nın Cyrenaica bölgesindeki Ras el-Hilal Kilisesi (İS 6. yüzyıl) ve Latrun'daki Bazilika B'nin (İS 6. yüzyıl) galeri katlarında üzeri mozaik kaplanmadan taş yatağı ve harç ile yürüme zemini oluşturulmuştur (Harrison et al. 1964: 10; Widrig 1978: 114).

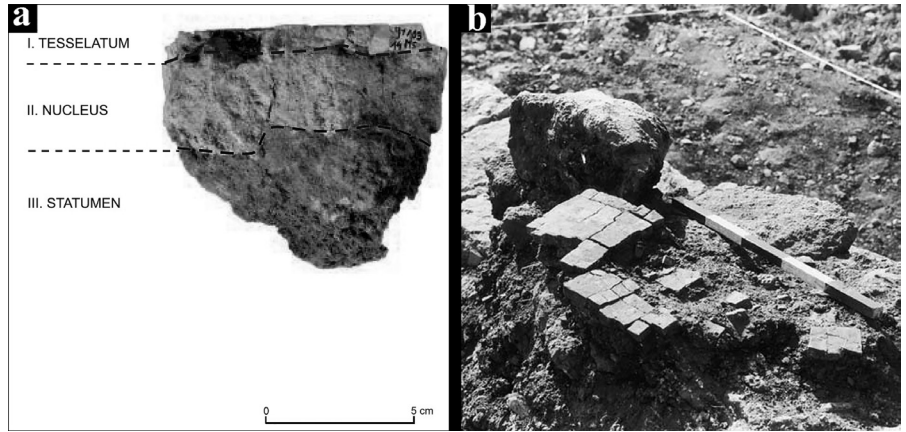
Resim 15

a) Hippos Kuzeybatı Kilise galeri yıkıntısı (Mlynarczyk 2002: pl. 31 fig. 10). b) Khirbet et-Tireh Kilise Kompleksi ikinci kat mozaik yıkıntısı (Al-Houdalieh 2014: 207 fig. 16).

Yukarıda verdiğimiz örnekler dini yapılarda yer aldığından bu tip döşemelerin Erken Bizans Dönemi'nde yalnızca kilise ve manastırlarda yer aldığı elbette söylenemez; bu durum arkeolojik ilginin daha çok bu yapılara yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Daha az sayıda örnek bulunmakla birlikte konut ve kamu yapılarında da uygulamanın varlığı belgelenmiştir. Örneğin Lübnan'daki Jiyeh/Porphyreon'da Erken Bizans Dönemi konutlarının ikinci katlarına ait çeşitli mozaik parçaları bulunmuştur; bu mozaiklerde de Olympos 3 No'lu Kilise'de olduğu gibi hafiflik için rudus tabakası bulunmaması dikkat çekicidir (Pawlikowska-Gwiazda 2019: 422, 415, 424-425) (Res. 16a). İsrail, Hayfa'daki Tel Shikmona'da, B Alanı'nda bir han olabileceği düşünülen yapının (İS 5-6. yüzyıl?) ikinci katından düşen mozaik parçaları tespit edilmiştir (Hirschfeld 2006: 135-136) (Res. 16b).

Resim 16

a) Jiyeh/Porphyreon'dan bir üst kat mozaiği kesiti (Pawlikowska-Gwiazda 2019: 415 fig. 3). b) Tel Shikmona'daki handa ikinci kattan düşen bir parça (Hirschfeld 2006: 135 fig. 9).

Beyrut'ta "Bey 004" kodlu Kiliseler Bölgesi'nin doğusundaki konutlarda da üst katlardan düşmüş mozaik parçaları bulunmuştur ve bunlar da muhtemelen MS 5-6. yüzyıllara aittirler (Saghieh 1996: 40). Bir diğer örnek mozaikleriyle meşhur olan İsrail-Caesarea Maritima'daki Kuş Mozaikli Mansion olarak adlandırılan yapıdır (İS 6. yüzyıl sonu-7. yüzyıl başı). Bu gösterişli konağın mozaikli avlusunun kuzeybatısındaki mekânda bulunan mozaik parçalarının ahşap kirişlerle taşınan üst kata ait olduğu düşünülmektedir (Porath 2006: 124).

Son olarak Olympos'la aynı bölgede, Patara Liman Caddesi, Batı Portik II No'lu mekânda tespit edilen ikinci kat mozaiği kalıntıları, uygulamanın Likya'daki bir diğer örneği olması açısından önemlidir⁵. Ayrıca diğer örneklerde karşımıza çıkmamakla birlikte bu örnekte rudus tabakasında görülen ahşap hatlı izleri mozaiğin ahşap üzerine yapıldığını net bir şekilde göstermektedir. Patara'daki ahşap kiriş-kaplama üzerine döşenmiş İS 5 ve 7. yüzyıllar arasında tarihlendirilen opus tessellatum iyi bir şekilde belgelenip yayınlanmış ve bu teknik hakkında literatüre son derece önemli bir katkı sağlanmıştır (Aktaş 2022: 23-31) (Res. 17).

⁵ Likya'dan bir başka örnek Arykanda kazılarında tespit edilmiştir. 2017 yılında kazı başkanı V. Macit Tekinalp, Arykanda'da İS 4. yüzyıla ait bir villada ahşap döşeme üzerine mozaik döşemeye dair bulgulara ulaşıldığını basın aracılığıyla bildirmiş ancak bu satırlar yazılırken söz konusu bulgular henüz yayınlanmamıştır.

Resim 17
Patara Liman Caddesi, Batı Portik II No'lu
mekânda bulunan üst kat mozaïği kalıntıları
(Aktaş 2022: 11 res. 3).

Sonuç

Ahşap kat zemini üzerine mozaik döşeme yönteminin Olympos 3 No'lu Kilise ve aynı döneme ait hem dini hem de sivil yapılarda belgelenen örneklerle Erken Bizans döneminde de uygulandığı açıktır. Bununla birlikte Vitruvius'un tarif ettiği farklı olarak, çoğunlukla daha az yük için rudus tabakasının kullanılmadığı görülmektedir. 3 No'lu Kilise'nin güney galerisinin statumen tabakasında Vitruvius'un tarif ettiği gibi avuç içi kadar çakıl taşları kullanılmışken, kuzey nefte hafif bir kumtaşı çeşidi tercih edilmiştir. 3 No'lu Kilise'de, Vitruvius'un anlatısında göremediğimiz önemli bir özellik de kirişlerin normalden sık olmasıdır. 3 No'lu Kilise'nin güney duvarının ayakta kalan kısmında kiriş yuvalarının birbirine yakınlığı hemen fark edilmektedir. Pek çok kazı çalışmasında bunu tespit etmek mümkün olmamıştır fakat tahmin edilebileceği üzere ağır yük taşıyan ahşap kat için bu düzenleme de gerekli olmalıdır. Anlaşılan yalnızca mozaik döşemenin ağırlığını taşıyabilmek için değil, esneme payını en aza indirmek için de ahşap kirişlerin sık aralıklarla döşenmesi önem taşımaktadır.

Olympos 3 No'lu Kilise bulguları ile tanımlanan uygulamaya dair çok sayıda tespitte bulunduğu verilen örneklerle anlaşılmaktadır. Kazı çalışmalarında gösterilen hassasiyet ve yıkıntı tabakalarının doğru yorumlanması ile örneklerin artacağı rahatlıkla söylenebilir. Bununla birlikte uygulamanın detaylı bir şekilde yorumlanıp başlıklara taşınmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın alandaki önemli bir eksikliği gidermek ve kazılarda ortaya çıkabilecek benzer durumları yorumlamakta faydalı olacağı umut edilmektedir.

Kaynaklar – Bibliography

- Aktaş 2022 Ş. Aktaş, “Patara Liman Caddesinde Mozaikli Bir Yapı”, *JMR* 15, 17-33.
- Al-Houdalieh 2014 S. H. Al-Houdalieh, “The Byzantine Church of Khirbet et-Tireh”, *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies* 2, 3, 188-208.
- Andrews 2017 J. N. Andrews, “Revisiting the Upper Floors of the Casa d’Argo at Herculaneum”, *Anabases* 26, 117-141.
- Aviam 1993 M. Aviam, “Horvat Hesheq: A Church in Upper Galilee”, Y. Tsafir (ed.), *Ancient Churches Revealed*, Jerusalem, 54-65.
- Baramki 1955 D. C. Baramki, “The Excavations at Khirbet en-Nitla”, J. L. Kelso – D. C. Baramki (eds.), *The Annual of the American Schools of Oriental Research*, Vol. 29/30, Excavations at New Testament Jericho and Khirbet en-Nitla (1949 - 1951), New Haven, 50-52.
- Evcim – Öztaşkın 2019 S. Evcim – G. K. Öztaşkın, “Early Byzantine Churches in Olympos”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 161, 129-162.
- Harrison et al. 1964 R. M. Harrison – J. M. Reynolds – S. M. Stern, “A Sixth-Century Church at Ras El-Hilal in Cyrenaica”, *BSR* 32, 1-20.
- Hirschfeld 2006 Y. Hirschfeld, “Excavations at Shiqmona – 1994”, *Atiqot* 51, 131-143.
- Koşdemir 2022 U. Koşdemir, *Olympos Antik Kenti 3 No.lu Kilise Mozaikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Magen 1993 Y. Magen, “The Monastery of St. Martyrius at Ma’ale Adumim”, Y. Tsafir (ed.), *Ancient Churches Revealed*, Jerusalem, 170-196.
- Młynarczyk 2002 J. Młynarczyk, “Hippos (Sussita): Exploration of the North-West Church Complex (areas NWC and OPB) in 2002”, *Swiatowit* 4 (45), Fasc.A, 73-78, Plansza, 26-34.
- Młynarczyk - Burdajewicz 2013 J. Młynarczyk – M. Burdajewicz, “The Northwest Church Complex”, *Hippos - Sussita of the Decapolis: The First Twelve Seasons of Excavations 2000-2011*, Vol. I, Haifa, 194-217.
- Napoli – Baldassarri 2015 L. Napoli – P. Baldassarri, “Palazzo Valentini: Archaeological Discoveries and Redevelopment Projects”, *Frontiers of Architectural Research* 4, 91-99.
- Olçay Uçkan vd. 2019a B. Y. Olçay Uçkan – G. K. Öztaşkın – Ö. E. Öncü – S. Evcim – M. Öztaşkın, “Olympos Kazısı 2017 Yılı Çalışmaları”, 40. *KST*, 3, 617-638.
- Olçay Uçkan vd. 2019b B. Y. Olçay Uçkan – G. K. Öztaşkın – M. Öztaşkın – S. Evcim – Ö. E. Öncü, “Olympos Kazısı 2018 Yılı Çalışmaları”, 41. *KST*, 4, 429-450.
- Olçay Uçkan vd. 2022 B. Y. Olçay Uçkan – S. Evcim – U. Koşdemir, “Olympos 3 No.lu Kilise’de Bulunan Duvar Mozaığı Parçaları”, *Höyük* 10, 177-190.
- Pawlikowska-Gwiazda 2019 A. Pawlikowska-Gwiazda, “Mosaics from Jiyeh/Porphyreon in Lebanon: The Universality of Mosaic Art in Late Antiquity”, *PolAMed* 28, 2, 411-432.
- Porath 2006 Y. Porath, “Mansions on the Outskirts of Byzantine Caesarea”, *Cathedra for the History of Eretz Israel and its Yishuv* 122, 117-142 (İbranice).
- Saghieh 1996 M. Saghieh, “BEY 004 „Zone des Eglises“, *Bulletin d’Archéologie et d’Architecture Libanaises* 1, 36-59.
- Savalli et al. 2015 A. Savalli – P. Pesaresi – L. Lazzarini, “Casa del Rilievo di Telefo and Opus Sectile at Herculaneum”, P. Pensabene, E. Gasparini (eds.), *ASMOSIA X*, Roma, 349-361.
- Scheibelreiter-Gail 2014 V. Scheibelreiter-Gail, “Mosaiken”, H. Thür - E. Rathmayr (eds.), *Hanghaus 2 in Ephesos. Die Wohneinheit 6. Tafelband: Baubefund, Ausstattung, Funde*, Wien, 255-72.
- Ucelli 1950 G. Ucelli, *Le Navi di Nevi*, Roma
- Ulrich 1996 R. B. Ulrich, “Contignatio, Vitruvius, and the Campanian Builder”, *AJA* 100, 137-151.
- Ulrich 2007 R. B. Ulrich, *Roman Woodworking*, New Haven and London.
- Vitruvius 1912 Vitruvius, *Vitruvii de Architectura Libri Decem*, F. Krohn (ed.), Leipzig.
- Vitruvius 2021 Vitruvius, *Mimarlık Üzerine*, Ç. Dürüşken (çev.), İstanbul.
- Widrig 1978 W. Widrig, “Two Churches at Latrun in Cyrenaica”, *BSR* 46, 94-131.

